

**DOST YAZILARINA BİR İLAVE, BİR FIKRA YAHUT
İBRAHİM HAKKI DİVANI'NIN NEŞRİ DOLAYISIYLA**

Kenan ERDOĞAN*

Prof. Dr. Cemal Kurnaz, Dergâh dergisinin 100. Sayısında “Dost Yazıları” adlı derkenar yazısında çeşitli makalelerini topladığı “Divan Edebiyatı Yazıları” adlı kitabının (Ankara 1997) aynı adlı (Dost Yazıları) bölümünün (s. 355-459) sanki fikrî ve felsefî arka planını anlatıyor. Özetle burada bu sözle kitap tanıtma, eleştiri ve polemik yazılarının günümüzde yalnızca övmek, övünmek ve yermek için yazıldığı ifade ediliyor. Halbuki gerçeği bulmak için esere bakılması ve hiçbir art niyet olmadan “Dost rızası” için değerinin ortaya konulması gerektiği vurgulanıyor. Yani şahıs değil, eser tenkit ve takdir edilmeli, tenkit eden insafî elden koymamalı, tenkit edilen de bilmediği bir gerçeği öğrendiği için sevinmeli. Hoca’ya can u gönülden katılmamak mümkün değil.

Ama bir de yazılıp basıldığı halde hakkında tek satır dahi yazılmayan kitaplar var. Gerçi bazı dergi ve gazetelerde, kataloglarda hatta radyo ve tv’lerde reklâmı yapılan şanslı kitaplar da yok değil. Ancak bunlar çok az sayıda ve yetersiz kalıyor. Pekiyi hakkında tek satır dahi yazılmayan kitapların hepsi de çok önemsiz yahut dar bir çevreye hitap ettiğinden mi sessizlik ve ilgisizliğe mahkum ediliyor? Yoksa bilmiyorum, görmedim, işitmedim diyerek üç maymunları oynayan duysuz bir toplum olmaya doğru gittiğimizden midir, hiçbir aks-i sadâ çıkmaması? Bir tarafta gündelik, çoğu lüzumsuz dedikodularla rayting uğruna harcanan değerlerimiz, kültürümüz, saatlerimiz ve gençlerimiz. Öbür yanda hele taşrada ve belirli mahvillerin dışında yayınlanmışsa ilgisizliğe mahkum kitap...Bir yandan basit bir maddenin bile en etkin yöntemlerle görsel ve işitsel olarak saatlerce reklâmı yapılırken, öbür yanda hakkında tek bir kelime bile edilmeyerek yok sayılan kitaplar. O kitaplar ki medeniyetlerin temelleridir. Yoksa kitap, ilim, kültür ve gerçek sanat ülkemizde lüzumsuz bir meta ve müşterisiz bir mal veya karın doyurmayan bir iş, yahut herkesin ulaşamadığı bir lüks mü? Ya bütün bunlar reklâm ve tanıtımdan müstağni olup suret-i kat’iyede ona ihtiyaç duymazlar mı? Ben her şeye rağmen daha çok kitabın tanıtılmasına taraftarım. Hatta burada insanın (kıymetli Hocam Cemal Bey’e muhalefet ederek) kitabın böyle hiç

* Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fak. Türk Dili Bölümü

tanıtılmamasındansa övgü ve sövgü dolu bile olsa tanıtılmasına taraftar olası geliyor. Malum ya reklâmın kötüsü olmazmış. Ama, Allah için Cemal Hoca gibi işin hakkını verenleri de takdir etmek gerek.

İşte ben de sözü bir hak dostu, bir mutasavvıf şair olan Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın bugüne kadar yeni yazıya çevrilmemiş Divan'ına getirerek, eseri tenkitli metniyle baskıya hazırlayan iki hocamızın hakkını teslim etmek ve verilen emeği takdir etmek istiyorum. Ancak eseri tanıtmadan önce İbrahim Hakkı'yla ilgili gazete sayfalarına kadar yansıyan bir anektodu anlatarak bazı konulara temas etmek niyetindeyim.

Bundan birkaç yıl önceydi. Bakanlık da yapmış meşhur bir şahısla ilgili şöyle bir olay anlatılıyordu: Gûya sayın bakanımız gazetecilerle özel sohbetinin sonunda karamsar olmayın, geleceğe güvenle bakın, umutlu olun anlamında gazetecilere ve tabi halka pembe tablolar çizerek bekleyin de görûn anlamında "*Hani demiş Bursalı İsmail Hakkı ne diyor*";

Görelim Mevla neyler, neylerse güzel eyler.

Bir politikacı, bir bakan için çok flaş bir finiş(?) parlak bir bitiş. Ancak gazeteciler arasında ukela(?) ve külyutmaz birisi ayrıntıyı kaçırmayarak, "*Sayın bakanım, o şahıs Bursalı değil Erzurumlu*" der. Bakan. "*Tamam canım Erzurumlu İsmail Hakkı:*" der. Fakat dedik ya, gazeteci ukelanın tekidir. "*Sayın bakanım onun adı İsmail Hakkı değil İbrahim Hakkı*" der. Bakan iyice bozulur. İnanırlılığını arttırmak ve son sözü söylemiş olmak için "*Tamam canım her neysi, Onun kitabı benim devamlı yastıkucu kitabımdır.*" der. Gazeteci edebiyat mezunu, ancak yol, erkân bilmeyen bir Molla Kâsım mıydı bilemiyoruz. Bu defa de "yastıkucu" ucûbesine takılır. "*Sayın bakanım, ona müracaat kitabı, el kitabı anlamında 'başucu kitabı' derler*" diyerek ukelâlığını sürdürür.

Doğrusu bu fıkra gibi olay gerçekten olmuş mudur, olmuşsa hangi tarihte kimler arasında gelip geçmiştir, şu anda bilemiyoruz. Bence bunlar pek de önemli değil. Öyle ise önemli olan ne? Bu olayın neresine bakmalı, neyine üzülmeli? Kültür seviyemizin sefaletine mi, bu tür meseleleri çok basit görüp güllüp geçtiğimize mi? Gazetecinin yaptığı müdahaleler, hafızası zayıf bir politikacıyı küçük düşürmek maksadıyla yapılmış bir ukelâlık mıdır? Yoksa yerinde ve zamanında haklı bir müdahale midir? Ayrıca başka bakan veya bakmayanlar da bu kadarını da bilebilirler mi? Ya da Yahya Kemal'in *Atik-Valdeden İnen Sokakta* şiirinde olduğu gibi, bir ramazan günü inanan bir toplumda oruçsuz ve yalnız sokakta kalmanın üzüntüsünü yaşayarak, yine de onlarla aynı duyguları hissettiği için

Mademki böyle duygularım kaldı çok şükür

Diyerek teselli mi bulmak lazım? Öyle ya Erzurumlu veya Bursalı, İbrahim veya İsmail her neyse bu sözü, sözün varlığını, Hakkı'yı bilmek de neredeyse bir marifet değil mi artık?

İbrahim Hakkı ve Divan'ını kısaca tanıtacak olursak; İbrahim Hakkı, 1703-1780 yılları arasında yaşamış XVIII. Yüzyılın en meşhur bilgin ve şeyhlerindendir. Erzurum'un Hasankale'sinde doğmuş önce babası ve çevresindeki kimselerden ders almış sonra Siirt Tillo'da Şeyh İsmail Fakirullah'ın manevi terbiyesinde yetişerek ondan mezun olmuştur. Birkaç defa hacca ve İstanbul'a gitmiş olan İbrahim Hakkı, birkaç hanımla evlenmiş, bunlardan birçok da çocuğu olmuştur. Erzurum-Hasankale ve Tillo arasında hareketli bir hayat yaşayarak oralarda ikâmet etmiş olan mutasavvıf şairimiz Tillo'da vefat ederek oraya defnedilmiştir. *Mârifetnâme* adlı el kitabı olarak kullanılan ünlü ansiklopedik eserinden başka pek çok eseri daha vardır. Yukarıda adı geçen ve "Görelim Mevla neyler/ Neylerse güzel eyler" mütekerrir mısralarıyla hafızalarımıza yerleşen, muhammes nazım şekilleri uzun "*Tefviznâme*"si, Türk Edebiyatı'nın umut, aşk, teslimiyet ve tevekkül telkin eden en güzel şiirlerinden biridir. Bu mütekerrir mısralar, cihan padişahı Kanûnî'nin:

Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya devlet cihanda bir enfes sıhhat gibi

Beyti gibi talik hatla yazılarak duvarlara en çok asılan resim-yazılardan biridir. Bir şair olarak İbrahim Hakkı, Divan şiirinde 'Mâni' yazan ender şairlerdendir. Onun en çok okunan eserlerinden birisi de insanın fizikî özellikleriyle karakteri arasındaki ilişkinin anlatıldığı "*Kıyafetnâme*" sidir. Hanımlarına karşı yazdığı külfetsiz, sade ve samimi mektupları ise bir ara epeyce meşhur olmuştu. İbrahim Hakkı, adına kurulmuş araştırma enstitüsünü (Atatürk Üniversitesi'ne bağlı olarak) fazlasıyla hak etmiş tefekkür dünyası çok geniş, hoşgörülü yazdıklarını yaşayan, ölçülü, pek çok eserin sahibi velûd bir şahsiyet. Onun başta "*Tefviznâme*"si ve "*Tatyan*"ı olmak üzere bazı şiirlerinin bestelendiği de ehline malumdur.

İşte daha çok yukarıdaki özellikleriyle bilinen ve şairliği ve Divanı ikinci planda kalan İbrahim Hakkı'nın Divanı da nihayet yeni yazıya çevrildi. Bu eser, Atatürk Üniversitesi'nin 40. Kuruluş yıldönümünde bir çok kitapla beraber Erzurum'da üniversitenin 849. Yayını olarak bastırılmış. Hazırlayanlar Yrd. Doç. Dr. Numan Külekçi ve Yrd. Doç. Dr. Turgut Karabey. Kapakta mavi ebrulu tezhip içine İbrahim Hakkı'nın temsili bir resmi ve o meşhur beyti yerleştirilmiş. Kapak Yrd. Doç. Dr. Feridun Alper ve Arş. Gör. Rıfat Kütük tarafından hazırlanmış. İçeride Rektör Prof. Dr. Erol Oral Bey'in güzel bir 'Sunuş'u yer alıyor. Sonraki iki sayfayı Yrd. Doç. Dr.Ömür Koç tarafından yapılmış iki minyatür süsülüyor. (Ne kadar güzel bir dayanışma) Daha sonra "İçindekiler" geliyor. Buna göre başta Önsöz (s.1-12) ve İbrahim Hakkı'nın Hayatı ve Eserleri (s.13-28) kısaca verildikten sonra çeviri yazıya esas alınan nüshalar tanıtılarak (s.29) "Metin"e geçiliyor. Metin; Kasideler (s.33-84), Mesneviler (s.85-103), Musammatlar (murabba, muhammes, müseddes ve müstezadlar s.1044-136), Gazeller (s.137-502), Mukatta'lar (s.503), Nazımlar (s.504-553)den oluşuyor. Metnin arkasında da kaynaklar (s.554) ve Sözlük (s.557-606) bölümleri eklenmiş.

Divandaki Arapça şiirlerin tercümesini Doç. Dr. Mustafa Kılıçlı yapmış. Divan'daki hemen bütün şiirlerin tasavvufi muhtevalı olduğunu belirtmeye bilmem gerek var mı? Bu şiirlerde yer yer güzel lirik söyleyişler bulunuyorsa da çoğunlukla didaktik tasavvufi muhteva ve tefekkürî yön ağır basıyor. Aynı zamanda alim biri olan İbrahim Hakkı'nın belki bu yönünün de gereği olarak, diğer Divan şairlerinde rastlanmayacak derecede şiirlerinde Arapça kelime ve tamlamayla karşılaşılıyor. İbrahim Hakkı kendisi de bir tekke şairi olmasına rağmen dili öbür tekke şairleri kadar sade değil. Tekniği ise daha sağlam. Divan, diğer şairlerde pek rastlanmayan müstezad nazım şekli ile yazılmış bir Tevhid'le başlıyor. İbrahim Hakkı'nın:

Can illerinden gelmişem fani cihanı neylerem

Matlalı ve

Seyreyle sen gümbültüyü

Redifli bazı şiirlerinde Yunus etkisi açıkça görülüyor. Çoğunlukla onun şiirlerinin fikrin ağırlığı altında ezildiğini söyleyebiliriz. Ancak yer yer musammat gazellerinde lirizm dolu mısralar söylediği de oluyor. Bu şiirler bize onun tefekkür dünyasına ait pek çok malzeme vermektedir. İbrahim Hakkı Divanı'nda aşk ve gönül, bazı makalelerde dile getirildiği gibi gerçekten çok büyük bir yer tutuyor. Ölüm ise onun sevgili ile kavuşma günü ve en büyük bayramıdır. Yani Mevlâna için ölüm nasıl şeb-i arus ise İbrahim Hakkı için de "îd-i ekber"dir.

Halk ölüm sandığı hoş vuslat imiş ey Hakkı

İd-i ekberdir ol sanma ki mematım geldi

İbrahim Hakkı Divanı'nı böyle küçük bir yazının çerçevesi içinde etraflıca tanıtmak elbette mümkün değil. Ayrıca sadece bilimsel bir divan neşri olarak düşünülen bu çalışma ile yazarlardan İbrahim Hakkı'yı bütün yönleriyle ele almalarını beklemek de akla, bilime ve insafa sığmaz. Ancak (minyatürlerden cesaret alarak) geniş çevrelerde İbrahim Hakkı'yı tanıyanlar için Tefvizname'nin (bir kısmı da olabilir) talik hatla yazılması sağlanabilir, bundan başka bestelenmiş şiirleri diye küçük bir başlıkla bunlara yer verilebilir. Hatta her ikisinin notası verilebilirdi. Ayrıca Amil Çelebioğlu ile Turgut Ulusoy'un çalışmaları Önsöz'de geçmesine rağmen bibliyografyada unutulmuş. Amil Hoca'nın İbrahim Hakkı'yla ilgili başka makaleleri de biliniyor. Bunlar her ne kadar bilimsel Divan neşri ile ilgili olmasa da ilgilenenler için seçme bir bibliyografya oluşturularak emekler takdir edilse ve rahmete vesile olsa daha iyi olurdu.

Son olarak Divan'ın neşrini hazırlayarak gün yüzüne çıkaran Dr. Numan Külekçi ve Dr. Turgut Karabey'i ve eserin basımını gerçekleştiren Atatürk Üniversitesi'ni bu hizmetlerinden dolayı yürekten kutluyorum.